

Районда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары

Бистиг республикага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты малчылардан баштай 1959 чылда амгы «Октябрь» 50 чылы колхозту хойжуу Ооржак Чыраа-Бажи Лопсанчап (соодай талакы чурукта) алган. Эш Лопсанчапты ам Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөдийн депутатының кандидатына дептиркен.

Ол хүндүлүг атты 1966 чылда «Чыраа-Бажи» совхозту дуржулгалыг хойжуу Чола Допур-оолович Монгуш алган (он талакы чурукта). Ам үеде ол бүгү төрүүр хойларны 100 башка онааштыр 100 хураганы алган, а хойлары оодлавышаан.

Маадырларга алдар, мактал!

Чарыжывыс уламчылаал

Эрткен чылдың түнөөдери үе-үе четтикейи маанай турдум. «Шынык» февраль 8-те үнген номери бистиг колхозка чедип келген. Оон үнүк арында 1966 чылдың түнөөдери-биле мурнакчыларның хойжууларын наараан болду. Бистиг фермазы 20 дугаар черде, жон бодум мында ады үнген. 102 саанчыларын 57 дугаарында болдум.

Бистиг чарыжы турарымыс «Большевик» колхозтуң Даңгыт-Тей фермазы, мында эсон ийи чыл иштинде чарыжыг ажыдап келген саанчы эжим Анна Ондарның фамилиязын ол фермалар, саанчылар арамында чок болду.

Улуг Октябрьның байырамында алдар болдурган социалистиг чарыжыгаш дашаар турар ижи турбае ужураар. Бистиг ферма коммунистич күш-ажылы фермазы деп болду адын быжыг кадагалар дээш, бо чымыл буту үзүтүм чарыжыгаш кривир болган Даңгыт-Тей фермазы-биле чарыжымыты уламчылаар бис. Мен болум ол фермазын саанчы Анна Кара-Дамовна Ондарны база катан чарыжык кыйгырдым. Оон мынд Барыш-Хемчик районун «Барыш» совхозунун Бижикиг-Хал фермазын саанчы Саара Идам-Фермонова Саая-биле база чарыжыг ажыдаар күзөлдөг мен.

Иженин чарыжык кыйгырды дээр, чүге оу ажын алыр дээш ол эмес, харын бот-боттарыны дуржулгалыг сокуру, дуалажыры, каймы-даа эки ажыдаары ол болур.

Чогаадыкчы бодал

«Сүт-Хөл» совхозун Ак-Дашта коммунистич күш-ажылы фермазында ийек кадарын турар мен. 3-н ажылга сес чыл болдум. Юбилейге бо чылдын көдөңүн бүгү ажыл-ишчилери-биле калды күженишкенин ажалдарын хүзөңгөн мен.

Мен кадарын турар инектерин уксаанын экижиптиг инектер чүе, Баштайгы үеде олар чер оларды таарышпас турган. А чер оларда, дегем чайлагалар чокка бестиг черге маалым сүдү көвүдүр берге. Инектерин оларга оордер дээш хой күшү салдым. Маан орада-ажылдыктын эки түнөөдери берген.

Улуг байыраалдың ады-биле ажыл-ишчи улам экижиптиг, бистиг инектерине сүдү албек болуун дээш, ажыдаар мен.

Ондар АК-КЫС, коммунист.

АЛДАН-МААДЫРЛАРЫНЫҢ ЧЕРИНДЕ

1883 чылдың күзүндө Тывага база бир тура халымын эгелен, оон киржичилерин феодалдар «алдан-дурдуннар» деп одаан. Ук тура халымын арат Самбажык биле бичи бүжүмүг Дезына олар көвүрүг үнүргөн.

«Тыва төөгүзү», I-ГИ Том, 310 АРЫН.

1884 чылдың чазында болган чоймында тура халымын улам өскүр берген. «БАЗА-ЛА БИҢДА, 311 АРЫН.

«Алдан-маадырларның тура халымын тыва улустуң национал болгаш социал хосталга дээш демиселдин төзүлүгү чырык арым болур.» «БАЗА-ЛА БИҢДА, 311 АРЫН.

Он үш харлыг Чыртай-оолду Орлан динир, кайгал динир. Дайгырага — кызыр асар. Дайгал шупту харылап изер. Күмүр Чыртай хон дозуп, Сүвүр кырып чоруп ора, Күдүнулени бир-ле кини Чүгүрүшөөн кыйгы салган: — Шыма, дунма! Шайдан хайындыр!

Шериг келди, өлүрдү-ле! Чыртай чу боор, өгмө бурт дээн, Ченгеин шупту дүвүртенди. Дажыпайны тулуп ар дээн Дезин шериг зыттен, шайлаан. «Таламайлап» көгүтүлгөн, Демилээр деп дугурушкан.

Дажыпайның сөтининден Кара, сезиг ыраастаан: «Тала» болза — демилээш чорор, Кара-Дамовна ыраас мен. Авыластың эви көчүгү, Эрес эрни алгаш барган. «Алдан дургун» бирээш дээш, Эри-шааны онаап магган.

ТООЛУЧУГУ ЧУГААНЫ ШҮЛҮКТЭЭНИ.

Ынчалза-даа Дажыпай аа ырма сыймаан — дүжүп бирбээн: Уластайдан дээш үнгөн, Улам-улам соруу иктээш. Маадырның көчү-сөөгүн, Барган ижин кым-даа билбес. Ынчалза-даа өң соруун Ынан чоңу ам-даа магбаан.

БӨГӨН: КОММУНИЗМЧЕ БАЗЫМ

Алды баштыг Кара-Дагның электеринде, Оргу-Шалде — тыва улустуң эрткен үезинде база бир төөгүдүг черлеринде бөгү кайгамчыктыг амдыраал хайныгып турар. «Сүт-Хөл» совхозун Алдан-Маадыр салбырынның хойжу бригадалык бо демилээде туруп турар. Маадырларның ханы сиңилекке илмектиг черинде оларларын бригадалык 3180 баш хой хур-чаагай кыштагалар турар.

Бригадан дээр хойжуу Дажыпай Чыртай-оолович Ооржактың колданыла 215 хой төрөөн, 220 хураганы менди доруктуруп турар.

— Чымыштыг үе эки сөөгөлөктөй, малым кал-калык оодап турар деп, эш Дажыпай чугалай-дыр. — Октябрьның Социалист Улуг революцияның 50 чылыга утүштүр Алдан-маадыр өгбелерин черинин ижилери күженишкенин күш-ажылче көдүрүлгөн. Оон-биле кады угаан-медереливисти база бийлиш ап турар бис. Мен бодум эге билгиниң политиктиг школалында ийи дугаар чыл өөренип турар мен.

Коммунист Дажыпай Чыртай-оолович Ооржактың кымык ажылдарын, чагай мөө-шынанын оон өөр-чүрү, чоңу, партия организацыйы беди-биле үнөөлөр: чоокта чаа өнү Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөдийн депутатының кандидатына дептиркен.

Төөгүдүг черлерден чээрби километр хиреде, Хемчиктин эринде тут-

кан сууну Алдан-Маадыр деп алаан. Көдө ажыл-ишчилерин амдыраал-чуртталга байдалы, суунуң чагай-жылдыгалың экижиптерине көдө Совет, хероженер чөвүдөли дика хой чүдүрени кылган. Ам үеде суунуң аң чараш, аң талантыг кыстары Совет Армияның болган

Шериг-Далай флонуң хунунге утүкүштүр концерт белеткеп, оон байлак программанын ар кижилерге бараалгадыр деп турар.

Алдан-маадырларның алдары калдыман, бөгү уламчылап турар. Ол дугайын чүге бо черлерден эмес, харын чартыгган Тываның бүгү

Инектерниң уксаалыг өзээ

Бистиг совхозун Шын-Бажи фермазында инектерин уксаалыг өзөө тургускан. Оларның саны ам 350 ашкан. Амгы үеде бисте 159 сазар инекти, 53 хунашыны, 40 ык молдурганы, 86 эмир чылгы бызааны болгаш 15 анык бүүдүрчү буганы үскен.

Сазар инектери үш бөлүктөрүчү үзүп алган бис. Бирээде, сазаны Кара-Сал Таан биле мээң кады саап турар бөлүмүдө 46 инек бар, а сазаны Куулар Кара-ныс биле Моңгуш Шык-Саарның бөлүмүндө 46 инек бар. Бо инектер колдуунаа бирги болгаш ийеги кластың симменталь уксааның хайнактары.

1966 чылда мээң бөлүмү бир инекти-не ортумаа-биле 2853 кг, а Моңгуш Шык-Саарның бөлүмү—2547 кг сүтү сагган. Ол дээрге бо инектер бистиг совхозта инектерин уксаалыг өзөө апарганы ол. Оларның аразында мындыг тергин инектер бар. Чижээ, «Лена» деп инектиң чылда бээр сүдү 3300 кг, «Нызыл-кулак» деп инектиң—2850 кг, «Доля» деп инектиң 2100 литр болза-даа, оон сүдүнүң үзү 6 хуу бооп турар. Ындыг инектер майы хей. Бо чүл дээрге бо форма ылап-ла сүтүк инектерин уксаалыг фермазы болуп, иелери дег хой сүт бээр хей бызаалары өстүрер арганы бисе бээр.

Бо инектерин УДС-3 деп инек сазар машина-биле саап турар бис.

Ийде, Моңгуш Чочаймаа биле Моңгуш Биче-уругнуң бөлүк инектери бар. Олар колдууна-ла анык инектер, оларны ам дээрде хол-биле саап турар. Чүге дээрге, бей талазында алар дунгумун төрөөн анык инектер болуп, ийи талазында электри-биле инек сазар машина-выс шупту инектерин сазарыга чедиптес.

Бистиг сазар инектериниң саны чоокку үеде 300 баш ака бээр чүве талээде, бисе ам-даа 2—3 хире инек сазар машиналар негеттинеер апар.

Силос, сизен, саваң, көң-сула аймак чечнерин инектерге оларның чир ша-биле берип турар бис. Оон аңгыда хүнде инек бүрүзү 1,5 кг, бугалар—2 кг, анык инектер—1 кг, бызаалар—0,5 кг чуурган арбайны база ччир, а анык молдурга болгаш бызааларга сөөк далганын, чугайны болгаш балык үзүн база чидиртип турар бис. Инектерин мынчаар чегемдерине бисте мал чечи чечир, амгы үеде бисте 140 тонна ик-сула, 1800 тонна силос, 7 тонна негэн сизен, 9 тонна саваң бар. Инектерин хүнде 3—4 катап сугарып турар бис. Саанчыларның болгаш мал аманчаларының ижи-бүрү хандырылганы эки. Ийи-ийи ивартыралыг 5 ба-

Чөөн-Хемчик—республикада эң хой малдыг малчы районунуң бирээзи

Районун мал ажылының кол урламышымын өт-дүктүг хой болгаш ээтир бода мал ажылдыг.

Мал ажылында уксаалыг ажалы алаң чедипкиниг бооп турар. Оон чикетери чымыг амгы үеде хойларын 71 хузуун нарын болгаш чартык нарын, чартык бөдүүн дүктүг, инектерин 48,7 хузуун симменталь уксааның хайнактары кылдыр экижиптиг.

Оон түнөөдери районун колхозтарында болгаш совхозтарында дүк кырдыда ортумаа-биле бир хойларын 2,5—3 кг дүк ап турар колданынын болгаш чылда 2000—3000 кг сүт бээр инектерин саны чылдыг көвүдөп олдуар. Чижээ, «Чыраа-Бажи» совхозтуң Шык-Бажи фермазында 160 ажыг бирги болгаш ийеги кластың база рекордист сааладыг инектерин бөлүктен тургускан. Ол инектерин иштинде чылда 2500-тен 3300 кг чедир сүт бээр инектер бар. Ол дээрге тус черин инектерин симменталь бугалар-биле эдериптирип тургаш алган ийеги, үшүк салгалдыг инектери болур. Бир үес районун беш муң ажыг сазар инектерин иштинде эки шилди үзөр болза, оларның саны ийи—үш муң баш чедер бээр. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш фермазында саанчы Ондар Шорталтың уксаанын экижиптиг хайбак инектерин чылда бирээде онааштыр ортумак сааладыг 2881 кг, мында Куулар Кара-кыстың инектерин—2547 кг, Долгак Сөрөттиң инектерин—2177 кг болган. Зоотехниктиг амгы уксаалыг инектерин иштинде эки шилди үзүп турар сазар инектерин чылда 10—15 муң тонна сүтү берип болур. Ам дээрде бо инектерин чылда чүге 2 муң ажыг тонна сүт ап турар чорук уксаалыг ажалы алаң чедип көрүтүп турар.

Уксаалыг талы-биле районда хой ажылының түнөөдери ап көрөзүлгөн. Районда хой малдыг 26,

өшкүлүг 2 бригадала бар.

1966 чылдың түнөөдериңден алдыра. Ленин аттыг колхозта Толош Осурун кодамынга бешки кластың 707 баш төрүүр хойларынның бирөө-инден-не 3,5 кг дүктү кырып, төрүүр 100 хойга онааштыр 101 баш хураганы менди алган. СЭКП XXII съездин аттыг колхозта Беган Оскал-оол үшүк кластың 322 баш хойларын ажаап турар. Оон көрүзүлгөн ол бугаар 3,2 кг дүк, 112 баш хураган болган.

Хойжу бригадаларын түнөөдериңден алдыра, СЭКП XXII съездин аттыг колхозта Сарыгаар Хамылактың бригадалык 1957 баш хураганы ажаап, хой бүүрүндө ортумаа-биле 2,7 кг дүктү, төрүүр чүс хойдан-на 107 баш хураганы алган. Бирги кластың нарын дүктүг төрүүр хойларын ажаап турар «Чыраа-Бажи» совхозтуң Ак-Хаяла хойжу бригадалык бригаданы эш Долгак Сөдөнни онаалат демилгелээр апар. Оон колданыла 428 баш хой бар. Ортумаа-биле хой бүүрүндө 4,2 кг дүктү, 100 хойга онааштыр 87 хураганы алган. Чүге дээрге бирги кластың нарын дүктүг хойларын ажаары, ылаңгыя оон ооларын доруктуруп алдыр берге болтай.

Районун иштинде-биле алдыра, эрткен чылдан бир хойдан-на 1,8 кг дүк болгаш төрүүр 100 хойга онааштыр 78 баш хураган алган. Бо дээрге мылангы Чөөн-Хемчик району көң-чүг куу көрүзүг болур.

Чөөн-Хемчик район чамлык өскө районларга бодарга, хой малды кан-чаар-даа аманчалыга чечир маа чечнерин ажаап алдырыга, эки шырадыг чечир калсаалар түдүп алырыга буту аргалары бар, малды уксаанын сайырадыр талазы-биле уксаалыг болгаш мал тарым боозады стөңчилээр, лабораториялар бодуңу девискеринде бар. Бо бүгү аргаларын район чедир ажылаадып келген. Оон түнөөдери хайбак хойларын болгаш хурагаларын кулак-тарыга дугаарлар кылдып, бонити-ровкаалар кластын ийеги демилгелээр турал-даа, оларны кластар, өңчүзү, өскө-даа шынарлар, хар-наам

талазы-биле алган, шилди үсейин турар. Ынчангаш колдан бүүрүндө онааган кошкарлар оларга таарышпай турарында ийи-бүрү шынар чок хураганын төрүп, оларын хорамча-зы хей болур чорук улам көвүдөп турар. Көданынын ишчилеп көөрге, оларга бирги, ийеги, үшүк, дөртүк, бешки кластар деп аттар талып каан боор. А херек кырында алдыра, бир колданга кайы-даа кластын хондан эгелээш брак болган бөдүүн дүктүг хойларга чедир бар бооп турар. Тарым боозалык каан хойлар чорук хуусаады четпейн чораш-ла орту кире оодапкан боор. Ол чүд дээр-ге ол колданга тарым боозалыганын мурунда хураган кошкарлар азы шынар чок аны-бүрү бүүдүрчүлөр калды турган болгандар. Мөөн алдыра, хойда калды-даа шилде, үзүм-күч, тааржыр кошкарларынга мын онаашкын чок бооп турар. Бо болза районда көдө ажыл-аттыг өргөленип, уксаалыг болгаш тарым боозалыга станцияларыны база колхозтарын болгаш совхозтарын тускай артемиглеринин шынар чок болгаш зарымсага чок ажылдап турарынын херечин болур.

Оон аңгыда, бригадаларда, а бригадалык чөөн-хемчиктеринде онааган хойларын баш саны база-ла анык-бүрү бооп, 1500—2000-даа, 3000—5000-даа хойлу бригадалар, 300-даа, 500-даа баш хойлу хойжулар хей. Хой оодашымынын үезинде сактаннаар деп ажыл бар-даа болза, оон четче кылар аргалары, ажылдаан база чедир кыйбайн турар.

Беш чыл планының сөөгү 1970 чылда Чөөн-Хемчиктеринин мурунда чымыл чоругалар салдыган: шөөр малдык баш санын 171,9 муң, ийеги баш санын 21,8 муң, чыгыны 5,2 муң болган хаванынын 2,4 муң баш чедир. Бо сугаргаларын күжөсөп алдырыга районда буту аргалар бар. Хамыктын мурунда үстүнде демилгелөөн чечтерин чыйла-дыр дээш тозаргай хемчеглерин алдыр негеттиип турар.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ, ветеринария артемигери кандидаты.

БЕДИК АТТЫ ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ

Чаданының хөмүр даш разрезиниң дагыларыга эрткен чыл болза оларның ажыл-иши болган материалдыг шынарларынның ханаалыгы чылы болган. Совет өрге-чарыганың бежен чымын аалар кылдыр бедиктен социалистич хүдөөлөрүн алган, коммунистич күш-ажылдыг бүүдүрүлгөн деп ат дээш демилгелен, разрезтиг коллектив чылдың эгезинде-ле тозаргай организа-техниктиг хемчеглерин ажылдап кылган.

Чад беш чылдың баштайгы чылы бистиг коллективтиг бүү амдыраалыга оода демилгелен болган. 1965 чыл-биле ден-нөөрге эрткен чылы продукция бүүдүрери 12 хуу ажыг өскөн болган чыл планы ажык күөстөткөн. 142 муң тонна ажык хөмүр дашты каскан. Бир тонна хөмүрү

каалы аларының бот-үези планнаанынга удуур 62 көпөк чик болган. Коллектив пландан ажык 70 муң рубль орулганы алган. Бир эвес 1965 чылда 103 муң рубль каражалы болганын ап көөр болза, бо дээрге удуе тилгеле-дир.

Эрткен чылдан разрезтиг коллективни чурттуу хөмүр-дашчыларын Бүгү-эзелде социалистич чарыжынын бирги, дөртүк кварталларда түнөөдериңде үшүк черлерге кирип, 750 рубль-биле шаматкан. Дөртүк кварталдын түнөөдериңде Тыва АССР-ниң үлетпүр бүүдүрүлгелериниң аразына бирги черин алганы дээш СЭКП обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүленинин болгаш облпрофбүленинин шилчирин Кызыл тутум бистиг коллективине тывыскан.

«Октябрьның социалистич Улуг револю-

циязының 50 чылыга белеткел» дугайын-да» СЭКП ТК-ның докталаан удурутлга бөдүрүшөөн, партияның сагыш салымы-кынынга хары кылдыр разрезтиг коллективни чаа күш-ажылчы ээлчете кирген. Чыл планын хуусаа бетинде күөстөдүр болган 3,5 муң тонна хөмүрү немей казын аларын хандырап бүү аргалар коллективте бар.

Байыраал чымын баштайгы айы— январда хөмүр тывысканын планын коллектив 104 хуу күөстөгөн, пландан ажык 4 муң тонна хире хөмүрү садып сайгарган. 1965 чылда январда турганыга бо-дарага, бир кижиге онааштыр ажылдап кыллары 25,8 хуу, күш-ажылдыг бүүдүрүчүлү 28,2 хуу өскөн. Тонна хөмүрүг бөтү-үени 4 рубль 13 коллектив орунуга 3 рубль 70 хуу болган.

Бүүдүрүлгени мурнакчыларын ара-зында чалаачылар И. Морозов, И. Юртаев, жексаваторщиктер Е. Фроленко, А. Галкин, чер уттекчилери Е. Казыргы, Н. Качан болган оон-да өскелер бар. Учасктоктур удуруткучулары В. Иосифов, А. Фроленко, электротехник В. Шадринцев олар боттарынын коллективтерин доктамак кижиледиң, бедик бүүдүрүчүлүг ажылдарына чөгүр байдалдарын хандырып турарлар.

Беш чыл планының ийеги чымында алган хүдөөлөрүн хуусаа бетинде күөстө-дир, бөдүүн бүүдүрүлгениң экономикаын

улам быжыгаар, коммунистич түргүзүшү-нүң хероңге бөдүүн дозу үнөөлүг салымын киирер дээш разрезтиг коллективни ийи күөл-оруктуг ажылдап турар. Чылдың бирги чартыгынын төңтүтүл-де планнаашкынын болгаш экономикаын ийи бериншикинниң чаа системалыг шилчиринге белеткенип турар бис. Ийи дашталыла болгаш беш ажыл хүнүг не-дедяке шилчиринге разрезте ам бүрүн арга бар.

Тываның барыны талкы районнарын хөмүр талазы-биле хероңгели чыл бүүрү улам өзүп турар. Ынчалза-даа олар-нын одалга хей ийи кырымы чорюу ам-даа уламчылавышаан. Бөккө районнарыне хана-вааска беин бодуңу девискеринде са-мурдуг Чөөн-Хемчик районуң чуртталга-дыг черлеринде ийи олар чорук ам-даа хей бооп, республиканын ийи ажыл-агыйына үзүг когаралды чедирип турар. Барыны талкы районнар ийи талазы-биле ийи күчүг байлак эвес деп чүвени өр-өшүп көөр херек. Бо чорук хөмүрү ажы-лаарга экономика талазы-биле ажыктыг болурун кижиленип бийлеп турарында эвес, а кол чүве транспортту чедиптеш-не-де болур. Разрезти долгандыр турар мал-чынар хөмүрү алы-биле өсөөртүп ап болур.

Олар чүрү белеткелде эң таарымча-лыг чайгы үеде разрез хей хөмүрү казып

үндүрер аргалыг, ыңчалы-даа транспорт чедиптештен ол үеде хөмүрү сөөртпейн бар, ыңчангаш каскан хөмүрү чер кырыга оваалар ужурга тааржын турар. Мөөк ужурунда чер-чере хей ийи кыры-гылар, чайгы үеде каскан хөмүрү ова-лаарына разрез артык чаргалда үндүр-ер, кыштын күштүг соотунда хөмүр бүүдүр-лгенин чөгүрү күчүгү күдүлэй бөөр бол-ганда, анаа келген транспорт нормалдан ажык анаа түрүңкүчү тааржын, база-ла каражалыг болур. Бо байдал партия биле казактыг камналгалыг ажылдар деп бисте өөрөйи турарына дүшпөй турар.

Мындыг байдалдан үнөр арга бар бө? Бар, мурунда-даа бар турган.

Хөмүр сөөртүрүгү тускай автокөлонна-ларын тургузары, оларын чайгы үеде сазар ажылаады чугаа. Чөөн-Хемчик рай-онга ийи автокөлонна автоажыла-агыга тургузуп болур. Ол автокөлонна хөмүрү район иштинге болгаш өвүр, Бай-Тайга районнарык. Моңгуш-Тайганын кол-хозтарыне сөөртүрү хүдөөлөгү болур. Ын-чаарда разрез ол ажыл-агый-биле хөмүр сөөртүлгениң дөрт көөрү чарар, оон күө-сөдөй дээш бот-боттарын контролдажыр аргалыг болур.

Ийи автокөлонналарын тургузары кол-хозтарга, совхозтарга боттарынын трай-спортун көдө ажыл-агыйын хероңгели-ге улам ажыктыг ажылдарын хандыра.

Ам үеде «Сельхозтехникум» сабырлары колхозтарга, совхозтарга мал чечнери, чечинчилдигер, дус болган өскелери сөөртүрүчү орунуга, хөмүрү сөөртүп тур-рлар. Мөөн түнөөдери хөмүр сөөртүлгенин талазы-биле байлак хероңгели-даа, разрезке болгаш автоажыла-агыга-даа, адал сөөлдүң көдө ажыл-агыйга-даа кара-жалы болур.

Ийи чүдүндө чөгүрү организацыйалар одалга ийи ажылаалык контролга алып болган ийи ажылааларын кылдыр талазы-биле норманы аде көөр апар.

Совет эрге-чарыганын чартык чүс чыл байыраалын үзүс ажыл-агыйынын бүүгү демилгелээр деп ажалы чынарны комму-нистич партия кыйгырган болгай. Бо бай-ыраалыг чылда бистиг коллектив хөмүр тывыскын 165 муң тонна чедир планниг. Коллективтиң амдыкчылары партиянын кыйгырынга хары кылдыр, улам күжө-нишкенин ажылдап, чурттуу алдарыг шахтыру отрядынын күш-ажылдыг чач-чылы сугаар Октябрьның байыраалында төлөпиг ужуражыр, коммунистич күш-ажылдыг бүүдүрүлгөн деп бедик атты че-дип алдыр дээш демилгелеп турар.

Чаданының хөмүр даш разрезиниң надыныны.

И. ЧАХУХИН,

Бисте мындыг

Бөгүнкү чедикшиктерини чыгаалар даяр, өрткөн үжө жай көрүнүп, чүчү кылганымыз болган ошол амдыралга быжытпал турарымыз чыгаалар апар. «Сүт-Хал» совхозун ажалымыз комитети ажалымыздын амдырал хандырылганын экижидер талашы-биле азын хемчегерин 1966 чылда боттадырган.

Ош талашы-биле кол качоңгейни тус-түс фермалар, бригадалар арасына социалисттик чарышты уюштуруучуларга уюштурулган бис. Профсоюзлор уюштурулган чарышты негеделин азыр күтүскендерге негеделин төлөвүр бөрүнүн чүчүмүн ажалдан кылган, чарыштын түндөлдөрүн ай, квартал айы-биле үндүрүп, арга-дуржулаганы негеделин, саргыш-сеткил база материалдыг дөткөмчөни үндүрүп келген.

Мал ажалымын продуктуларын хайну алганы дөш дээр көргүзүлгөндү 22 хойжуга 54 хураган, өшкүнү 7 кадарчымынга 17 аялмын, инектин 11 кадарчымынга 3 бызаам, 182 рубльди база 19 кг саржанын шамада берген. Ажалчыларга негеделин төлөвүрнүн тышын каары-биле кызыгарлааттырмай, аларнын дуржулаганын таралды, билиг-мергежилдин белидеринге дуалап турар бис. 1966 чылда ажалчы комитети 9 ажалчынын курстарга өрдөп, бир кижини дымташтыга бажыныч дымтадырып чурткан.

Ажалдар арганын мыктылап-нарга болган божуру-биле шөлөзөпчө негеделин 29385, чаш уругтул негеделин 2423, назылап кырааларга болган ошол-онкакта таварышканырга пенсия кылдыр

3014 рубль хемчөзөдү хөреңгини өрткөн чымын үндүргөн. Ош кырынга ажалчы комитети бөгүн шүтүмү-биле 600 рубльди ажалчыларга дуаламчыга берген. Өрткөн чымын 4881 рубль түндө тускай хептерин саткан. Ош бүтү чүчүлөр болза канчаарда аажок дай ашма хемчөзөдү хөреңги боорундан ашмада саргыш-сеткил дөткөмчө-биле холбажын, ажалчы кизи дугайында чымын саргыш чөвөшкөнүн, улуг кичөөңгейни база бир илерели болур.

Саргыш-сеткил дөткөмчө улуг хөрең. Ш-өөрүнү үндөп, чурт сөзү сөзү кырыкчы ужу-уткалыг, ошү чөгөлдөр хөмчөзөл чок. Өрткөн чымын бис беш ажалчынын адын парткомнун хүндүлөдү дептеринге кирген бис. 10 кизи хүндүлөдү бижиктер-биле шаңнаткан. 66 кижиге өрткөн белектерин чон мурнунга, хүндүлөдүлгө, байыраалдыг байлакта тыныккан.

Ажалчыларнын ажал төлөвүрнү чыл бүрдө өзү чурт белектерин чурттуу чурт кылды. Сүт-Халда мал ажалында ажалчынын чымын ажалдан алары 1965 чылда 2 рубль 79 көпөк турган болза, өрткөн чымын 3 рубль 23 көпөк чедир улгаткан.

Өрткөн чымын бистин совхозка 774 дөрбөчүн метр хемчөзөдүгү тудуларын ажалдакта кирген. Ош иштинде бир аал ишти оларар 17 бажын, ийн аал ишти оларар 9, дөрт аал ишти чурттар 1 бажын бар. Малчыларга 4 чурар бажынын туткан, 67 чуртталга бажынын болган 5 чурар бажынын септөөн, 37 кидис өгүч не-

мей кылган, клубтарын, библиотекаларын болган кызыл булуңдарын септөөн кылган. Ошда четче эвес. Ажалчы комитетинин ууртукчулары-биле дугурушкан, малчыларга 4 сандыгын, 2 ларкту ажалчан, 3 артолаканы дөткөмчө аайы-биле таарыштыр тургускан. Ош база-ла ажалчы кизи дугайында улуг саргыш салымын, ош ажалдар байдалын экижигеи ол-дур.

Ажалчыларнын амдырал хандырылганын экижидер дугайы ажалчы комитетинин, месткомарнын хуралдарына улаа-дараа чугаалажын, доктааларын үндүрүп, аларнын күссөлдөни чедип а келген бис. Иччала-да бистин ажалчымыз ам-да экижидер, ажалчыларнын негеделин хөреңгелерин ам-да долугу-биле хандырап ужурауу бис. Ош талашы-биле бисте кылза чогуур чүчүлдөрүн аажок деп болбас. Оларын бис анализтеп, чугаалажын көрө, дарый шийтирээр ужурауу бис.

Улуг Октябрьдин 50 чыл өңгө чүчүштүр бүтү чурт белек келдүрүшүнүгү ажалдан турар. Байыраалга күш-ажалчы чыгай хөреңгери баралгалары улуг аалар болур. «Сүт-Хал» совхозун ажалчы комитети совхозтун дирекция чөв-биле, ийн партиа организация-биле саргыш холбажын ажалчыларын, ажалчыларнын ажалдар байдалын экижидер, аларнын саргыш-сеткилин көдүрүп, чача-чач хөреңгере организастар. Ош—бистин хүлээлгөвис, ажалды иччээр тургулар-да бис.

Д. ТАСПАЯН,
«Сүт-Хал» совхозта ажалчы комитетинин даргазы.

ЧУРУКТА: (солгай таладан): МҮРНУКУ аттыг колхозтун саанчызы М. Алдын-Кыс; ОДУРУГДА: хөмүр даш разрезиниң ажалчыны К. Кадыры, «Чыраа-Бажы» совхозтун саанчызы Х. Кувиска, хөмүр даш разрезиниң чөлаачызы И. Юртаев, СЭКП XXII съездизи

ЧӨӨН ХӨМЧӨК БОГУП

„ЧАСКЫ ХҮН ЧЫЛДЫ ЧЕМГЕРЕР“

Биетиң интервьюус

Бистин корреспондентис Сергей ПАВУ совхозтун часкы тарылгага канчаар белектенеп турарынын дугайын чыгаалап бээрин совхозта партком секретары эш Кучурадан билдирди.

Часкы тарылга белектенелинде эң аял чыгар болган урезин дугайы болгай. Бу талашы-биле байдалынар кандыгыл, Доржу Седенчапович?

Чамдын комун машинларыннын септелгези доо-зулбаан. Ам 15 септала, 5 амдын септелгезе. Совет Армиянын хүнүнге чедир доозар бис. 13 нультиваторлар бурун белек.

Нол инженер Александр Брюхановна удурткан бистин септелгези механизаторларын часкы хөвү ажалдарыга киржир чөвөш-техника септелгезин дүргөн болган шынарлыг чорудуп шы-даарлар.

Техника септелгезинде кынар эки ажал-дап турары, Доржу Седенчапович?

Транкторлар септелгезинде Иргит Ношар-оол, Хавалыг Керттипен, Николай Клименко, Янов Бекер, Ондар Хеймер-оол, комун машинларыннын септелгезинде Моңгуш Умар, Моңгуш Нызыл-оол, Михаил Лаврентьев олар онза чүт-күлдүг ажалдан турарлар.

Хемчин кыдынын, Белир-Шаттын, Ан-Базлытын, Айлыг-Ойнуң, Кара-Сутнуң тарылга шедеринге күчүлүг техника-биле чөвөшкөн тароажы механизаторларыннын буянныг чымынын эгелээр үези ырач эвес. Ош үчүр чедир ам-даа чедер, чөвөшкөн шүдүгүнү, хынарны алар бис. Часкы хүн чылды чемгерер дигир болгай. Ош чөвөш. Часкы тарылга үезинде чидөгөн үе-шантың үези улуг—күзүн барып он-он тонна тароа чедир алдымын баар. Хоуш-шадере күнүгө чедир каш-каш шөвөлө үнүшкүннүн кылып-даа турган, белектенели-висти ылап магадылар бис.

Ленинниң адын эдилгезин негеделин ажал-агыл артелиниң дөрт дугаар хойжу бригадасында чач төрөзүн хураганарны дугаарларын эки организастар. Ош чорук малдың үчүлдүм шын тургузарынга, хөвөзүн тодалардырынга болган хойжунуң хууда

харьысалганын бедидеринге улуг ужу-дузалыг.

ЧУРУКТА: (оң талашыдан солгай

талашыңче): саиманширтер Вера Моңгуш, Зол Моңгуш болган учет-чик Моңгуш-оол Түлүш чач төрөзүн хураганарны дугаарлап тур.

ТӨРҮҮР ХОЙ

Бистин бригаданың хойжулары беш чыл планын бирин чымындан эгелээр-ле, Совет эрге-чарыгарын чартык чүс чыл өңгө күш-ажалчы белектерин ужуражыр деп долугу-биле ажалдаанар. Иччалан алган хүлээлгелерин чедикшикниң күссөлдү шылдаанар.

Бригада өрткөн чымын күрүнөгө 9 тонна дүк садар планын 11 тонна кылдыр, 40 тонна эът садарын ол өзүгээр күтүскөн. Бригадала үш хүн хире төртүр хой бар. Чүс хойга онааштыр 94 хураганны ап, хой бүрүздөн 2,6 килограмм дүктү кыргала. Бүдүн бригада мындыг көргүзүлгү ажалдаанынын түндөлдө өрткөн чымын ашма орутулга болган хойжуларга дыка өөрүшкүлүг болган.

Амык хойжу Төлөш Дарын-оол өрткөн чымын чүс хойга-на 103 хураганын, хой бүрүздөн 2,6 кг дүктү ап, өске хойжулардан артык көргүзүлгү болган. Мен бөдүмүн ажап турар көдөмчөдөн чүс хойга-на 101 хураганым, 3,8 кг дүктү алган мен.

Бригаданың хойжулары кышта-лаашыныг шылдап-ла эки белектенгенин. Кизи бүрүзү мал чөвөш-ринин белектенгезе кирешкен. 76 тонна сөгөнүн, 30 тонна саванын, 3 тонна будук-бүрүң белектен алган бис. Казаларын септеп, иштин аргылаан.

Мындыг белектенелин түндөлдө бө кыштагышында мал чөвөш-ретчир, малчыны хур кыш ажал турар. Бодан бүрүздө байдалы хынар көрөгө, амдымында бергедөш-киште таварышкан кожан чок болду.

Өрткөн чымын улуг хойларын тарып боозалдыга киргезе, дунгун-тарынга сула эдеркиге чурткан бис. Январь 1-тен бээр хойлар төрүп эгелөөн. Февраль ортоңа чедир шү-

БҮРҮЗҮНДӨН

ту көдөнөрдөн 1800 хой оолдаан, бүгү хураганнар менди алдынга болган хары-даа 30 хой ийнтен-кен. Бригада төвүзү маан ажап турарым 410 хойнун 130-н төрөзү болган 11 хой ийнтен. Чаш хураганарын саиман аргамы-биле ажап дөрүктүрарин оралдажын турар бис. Иччала-да бистин кажаларын бис ол аргамы тускай артемчилерин айтын турарын өзүгээр ажалдаанын таарычалыг эвес бооп турар. Хөвөш-чуларын кожанарында сөгөн, сө-лөнка, дүс болган сула бар. Иччалан мал чөвөш-ринин талашы-биле бө чымын чедикчелиг бооп турар бис.

Улуг Октябрьдин байыраалыга уткуштур бригада социалистик хүлээлгелерин алган. Чүс хойга онааштыр 100-тен эвезон эвес хураган-ны камгалап адыр, хой бүрүздөн 2,6 килограмм дүктү кыргарып. Бө дээрте бригаданын иштин хүлээлгезин болур, тус-түс кижилер хүлээлгелерин база алгылаан.

Кыштаг бүрүздө чуртталга бажылар бар. Иччала-да чүгү үш бажын төлөвүлгү өзүгээр кылдынган, а өскелери маан чөкка кыл-

дынган. Багай шынарлыг, кижилерин таарычалыг, күлүктүрүг чурт-таарынга чогуучалыг эвес бажынар болур. Иччалан бө чымын планда көрдүңүз өш бажынын төлөвүлгү өзүгээр кылдыр бис. Чөккү чылдарда дөмги багай шынарлыг бажынар чок болур. Ош ийн бир кыштаг ба-за кылдыр бис. Бригаданын төвүңге күдүк кадар болган 100 кире иштисин тарып олуртүр, чашын кыштагарлап чачаларга көрөгө бугу кажалар-

ХУРАГАН

нын көрөңгөн хөвөрү, көдөндө бө-сакты аштап арыгаар деп шийтир-ле алган.

Бө чымын хойжу бүрүзү 10 тонна сөгөнүн, 8 тонна саванын белек болган будук-бүрү чөвөш-рини шылда-ша-биле белектээр хүлээлгезин.

Бистин алган хүлээлгелерин чүс-гаажок күссөттинер. Чүгө дык хой-жу бүрүздүн ажалдан турарын иур-күзүлдөн артык ишчөвөш-киште болган харьысалгалыг бооп турар.

Эң кол сорулга—төрүтүр хой бүрү-здүн хураганын алары болур.

Т. ОСУР,
Ленин аттыг колхозта № 4 хойжу бригаданың бригадир.

УЛАМ БУРУНГААРЛААР

КОЛХОЗТУН ЧЫЛ ОТЧЕДУ

Чөөн-Хөмчик районун «Искра» көдөз ажал-агыл артели 1963 чылдан 1966 чылдыг эгезинде чедир экономика талашы-биле жокудугай ажал-агылларын камгалап кирген турган. Чач беш чылдыг бирги чылдында колхозтун ууртукчулары чурт-кал болган партиа организациясы, комунистер, бүтү колхозчулар бө көвөр ажалдан, артык, жокудаш-кыдыла уштунар, артык экономика-кызын көдүрер, курнакчыларга чедер дээр сорулга-биле ажалдаанар. Ош түндөлдө 1966 чылда колхозтун ажал-агылы азын көдүрүлгөн, акша орутулга аларган, колхозчуларын материал, күлүктүрүг бай-даларын мурункузулган экижизин.

Иччала-да колхозта мал ажал-чыны чорудуп турарынын күлүктүрү-ам-даа чавыс бооп артышпаан, малдың баш санмын өздүлгө ол-жум, продуктулуу чавыс. Өрткөн чы-мын хой, чымын өстүрүлгезин план-да күссөттингезин, күрүнөгө эшт, дүк садарынын планын база күссөттин-гезин, центир сүттүн бө-үзөңүн 14 рубль 53 көп. деп планнан болза, 18 рубль чедер, центир дүктүн бө-үзөңү 153 рубль болур деп болза, 198 рубль чедер. Моон түндөлдө колхоз мал ажалында орулга кир-ип аларынын планын 86 хуу күс-сеткен.

Илеретпез дугайын колхозчу Лопсан-Шырап хуралга комунда чугаалаан. Мал ажалында харысалга чөк чө-рукту ол база шүтүмүлгөн. Чижээ, өлгөн малдын дугайы, өш-чүзүнү билдингез, чүгө баш санын барып-дылаар, хой орунга хураган салып каар-даа болза иччалан артып-ле ту-рар. Тус-түс кижилерин кескен сөгөн колхозтун кылдыр санап ал-ган, а херек кырылда чамык кижилер боттары сөөртүп ап турар.

Мурункузулга баарга күш-ажал-дың сагылта-чүрүмү эвезон экижизин. Иччала-да өрткөн чымын 18 кол-хозчу ажалдан кылза чогуур миан-муну күтүскөн. Иштинин ажал-дына шүтү кирешиле-даа кижилер болган. Отчөттүгү үезин иштинде бүгү колхозчуларын хураган чүгө үш улуг эрттирген чөвөш.

Бөдүңү отчөттүгү хурагалыга кол-хозчулар колхоз бүдүрүлгезин өске-да адырларында бар чөвөш-терин илердип, бө байыраалдыг чылда чөвөш алыр соруларын чуга-лашкан. Кыштагышынын чедикшикниң доозар, мал ажалынн продуктуларын күрүнөгө садарын планарын хуусаа бетинде күссөдир. Фермаларын механизастар, часкы тарылга эки белектенеп, черин ажалдан кылдыр, тарылгаларын ажалдаанын экижидип турган. Дү-жүтү бөдөр, тулуг, күлүктүрү-амы-дырал талашы-биле салдынган сору-даларын күссөдир. Иччала-да ам тулар чач школаның тулуг доозар, чайгы жогаан-театрын тулар.

Ураалга 1966 чылдын түндөлдөрү-биле колхоз бүдүрүлгезинин хөв мур-накчыларын өрткөн чүчүлдөр-биле шаңнаан, 10 кижиге коммунист күш-ажалын шалынчымы деп атты тысып, хөрөк дөмчөн кадары, 26 кижини колхозтун үлөңгөчти хоо-чулары деп санааш, аларнын чурк-тарын тускай доскага алдаржыдып кирер деп шийтирлөөн.

Чадаана хоорайның чач куудучузу. Ында шахтерлар чурттар чач бажыңнар бө. С. ФЕОНТИСТОВТУҢ фотолары.

Хоорайывыс улам сайзыразын

Чадаана хоорай бистин республикада чыл бүрү чөкчөдөр сайыран олурар хоорайларын бирээзи. Каш чылдар бурунгаар хоорайның чурттакчы чоно чеди мундан ашпаа турган болза, ам он муң ажа берген.

Олардын чуртталга бажынарнын капитал болган үрреке септелгелери кылдынган. Школа, эмгекте болган өске-даа культура албын чөвөш-лери өзүп турар. Ийн ортукма школа, бир 4 чыл шко-лазы, музыка школыны, культура бажынын, улугчу те-атр, район библиотеказы, уруглар библиотеказы, кино-театр ажалдан турар. Ийн, чайгы үезде чөкө тарма-галымын талашы-биле Чадаана республиканың бир кө-кү черинде.

Хоорайда чуртталганын, бүдүрүлгезин, культура-амдыралдын тудуларын чыл бүрү улам негезип турар. Соолук чылдарда 2-ден 12 чедир квартиралыг ийн кыт бажыңнар туттунуп, эйн турган шадерде Доржон-ая, Чапаев, Транспорт, Наймал, Интернационал, Кара Марк деп куудучулар негезип, хоорайнын дөвөшкөрү улам хералы бар чыдар. Кол куудучуларын бирээзи Тилгелгени асфальтлаан болган бурун по-гаалың бар чыдар.

Чадаана барымы талашы районларын транспорт шийчөөшкөнүн бөдөр. Пассажирлерин автобус-тар, яны-бүрү чүчүктү автоматшылдар Чадаанын та-варын чоруту. Иччала хөмүр даш сөөрткөн машина-ларын чамдымын шүтүт ош үчүр турар.

Хоорайда амгы үезде хаб, сүт заводтары, амдырал хандырылга комбинаты, № 463 жөвү чоруту механи-кастаттыган колхозна, «Сельхозтехника» каттыжымын-ны, автоажал-агыл чери, хөмүр даш разрез, сүт ажал-агыл чери, даган дээрбес, электростанция бол-ган өске-даа чөвөр ажалдан турар. Бүдүрүлгезин 1966 чылда планын онаалдарын чедикшикниң күс-сеткен, ам Совет эрге-чарыгарын 50 чымынга уткуш-тур социалистик хүлээлгелерин алган, аларын хуусаа бетинде күссөдир эвезон ажалдан турарлар.

Совет эрге-чарыгарын 50 чымынга байыраалыга уткуштур хоорай чалаагымдыгына эвезон хөвү күл-дөрүн кылдыр көрдүңсөң. Чижээ, Пушкин, Малчын куудучуларын дөвөшкөр. Улетуур, Октябрь куудучу-ларын богаанчылдык, хоорайнын чоңуңа дымташтыга садын болган аяла етдөөнүнү тууду эгелээр.

1966 чылда хоорайның ажалын, албын-хаакчыларын иштээ-биле 1140 дөрбөчүн метр шөдүт чач кварталы

Чоокку чылдарда бирөөңгө-ле ийн аал иштин чурт-та 30 чуртталга бажыңнар, уруглар садм, школа, магазин болган чач етдөөлөвү туттунар. Хоорайга ка-нализация тууду эгелээр.

Чач кожомыктар

Хоорайга чурттал-чурттал, Колхозумга келген сен бе? Колхозумга келир болза, Хоорайдан дудак-ла чок, Белдир черге чурттал-чурттал, Ферманга келген сен бе? Ферманга келир болза, Белдир черден дудак-ла чок.

А. Алым-оол чыгган.

А ДРЕЗИ:

Хайракан суур. Улуг-Хем районда эвес, а Чөөр-Хемчикте, Чадаана хоорайдан ырак өвөстө. Будумчу ыржым. Машина-ла дагжаас, шапактыг айт-лаа көзүлөсө. Чугале улус шуужуп турар. Ол бүгүдө чоңун баар адрези чагыс: клуб, агитпункт.

зин эмчи Лиман Чаш-оол тодаргай чугаалаан.

Хайраканда агитпункттин эргелекчиде башкы Буулар Хөөкүй-оол ажылдап турар. Клубта агитаторуну блудун көскү.

КЛУБ,

көрүштүг кылдыр дээрэн. Суур-нун схема-чурруу, дежурнайлар-нын дадымы, РСФСР-нин, Тыва АССР-нин Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге сонгулда дугайында дүрүннениң дөтөрлерини миза четелеп чыган. Буээдиг сонгулчу бургуу анаа келген, ол дөтөлдөр-биле тангышпн, ылангыя бир дугаарында сонгун турар анык сонгулчулар делегерей таймалырын ал боляр.

АНЫЯК ХӨГЖҮМЧҮЛЕРГЕ

Февраль 11. Чадаанада уругларның музыка школазынче уруглар-даа, улуг-даа кижилер болу-болу-биле шуужуп турган. Бичил белир үе-ниң хөгжүмчүлериниң амьдыралына өөрүчүгү болушкуну болган. Школа директору Семен Лукин Бухтуев сцена кырындап өөрүшкүнүң сөөзи өскөдөн: — Эргик эштер, бөгүн бизниң уругларымне концерт залын боттарының эргелине ап турар-дыр. Бо концерт азым чүгле бизниң бичи чаштарымыска үнелг белек эвес, харын бизниң районга хөгжүм пропагандазын кабартырынга база чугула. Мооң тудуун дүрген кылмы доскарк тудугчулар коллективинге, ылангыя тудугчулар Монгун Спартак, Мадунян Анатолий, Иргит оларга өөрүп четтирин турар бис. Дараазында музыка школазының оркестри П. П. Чайковскийниң, орус болган совет музыка классиктериниң чогаалдарын күөстөк. Доо-зукчу класстык өөреникчилери Иргит Малина, Паву Сана, Лүсенко Во-лод, Лүсенко Вера, бирги класкчылар Рынов Саша, Тамдын Сережа олар ажа ойлашнар. Концерт залы районунуң музыка амьдыралының база төвү анаар. Анаа вокохотарга, совохотарга баяншистер белеткөр курс азмдар арга-лы болу боор. С. ПАВУ, «Шынын» корр.

Безээрде агитпункт, клуб зөн турбас. Клубка чүгле кино үнер эвес, харын тематиктиг кез-жөөлөр, танчы, хөй кижилерге-гелгит өөннөр, лекциялар болуп турар. Делегей байдалының дугайында лекцияны агитпункт-

кижилер дыка хөй ажыктыг чүү-дери билеп ап, сагыш-сеткили байлп, сонгулда кампанияның политиктиг улуг ужу-дузын угап бодап турар. Мында ажыл-дың тургускан байдалын, көрү-штүн бодаарга, анаа чораш киж

АГИТПУНКТ...

нун активчии башкы Куулар Со-рулда номчуп, сонгулда дугайында айтыргаларын харылап, тайм-лыр чорууп турар. Бүлү, агитпункт... Ургучу-де акин ажык турар бо берге келген

черде ыт чокка чоруп арга-жон, харын чүчү көргөни эш-ө-рүгө хөөрөп берилек боор. Б. АРТЫНА, райпо ажылдакчыы.

Хайракан сес чыл школазы — районунуң дээрэ школарының сайына кирер. Ында өөрдөдөгө-кижи-индилгелгит ажыл үлөгерлгит тургустууга.

ЧУРУКТА: 5 «Б» класстың удурткучу башкымы Лидия Владимировна Новикова класкыда орус дыл кичөөли эртырип тур. С. Феофановтунуң фотогу.

Партияны алгап тур мен

Ужур-тур чок кулданышкын кинчизинге Холун, будун бектетирген тыва кижии Хостага дээш демиселге дөмөк боорну Уё-човуур кыйгы-биле дилеп чораш!

Аас-кежин, өөрүшкүнүң чырык хүнүн Арат кижии кезээ-шагда дилеп чорашан. Оранымыс баганазы Саян ажыр Октябрьның күштүг чанныы кызащ дээрге, Орус тыптайн азып-турээн тываларга Орус улус күштүг холун сунуп берген. Иевис дег эрге-чассыг өстүрүп каан, Ленинниң өндүр улуг партиязынга Арат кижии сөгөлп четпес өөрүшкүзүн Алгап-йөрээп норгаарланып ырлап тур мен. К. ШУЛУУ.

БАШТАЙГЫ ЭРТЕМ-ШИНЧИЛЕЛ ЧЕРИ

1934 чылдың март ай үеин. Ынчаарда Чөөр-Хемчик кокузунун Теве-Хая сумузунда Дооунгун-Кежин деп эрге. 20 ажык конгуг-шапактыг аштар шуужуп келген. Ол бола Тывага көздө ажыл-агыйың бир-ле дугаар эртем-шинчилел чери тургу-ар деп келген, ССР-ниң Ленин а-тыг көздө ажыл-агый академиязы-ның эртемдериниң эсподенциязы-дыр. Дооунгун-Кежинге иччилерда чагыс суг дээрбениң бичи ту-дуунда өскө өргөн-лаа шапшаан чер турган. Бажың-балгат чөк-да бола, эртем ажылдакчылары хар кы-рынга тургускан майгынынга чурттап, эртем чериниң чаа суурун тургузуп эгелен.

1934—1936 илтр четкен. Ол аразын-да чурттуң инектериниң иштинде беани 2000 илтр ажык сүтү бээр инектер бары шаяч-леттинген. Оон эгелеп станиця чоккук үезде хайнак-таштырып саймарткан инектерин ортумак саалдамы 2500—3000 илтр чедирип болур деп чүвени белыткан көргүсөн. Хойларның шилдизини шыа чору-дуруп, зоотехниктиг үчүтү кылдып, оларның ажаалга-чегерилгесин эки-жигенден тус чериниң хойлары чүгале 1 кг кг хире багы шынардыг дүк бээр турда, анаа өстүрген хай-нак хойлар 1937 чылда 2,2 кг, 1938 чылда 2,9 кг дүк бээр апарган. Ты-ваның хойларын меринос уксалар-дык хайнактыр болза, хайнак хой чурт хойлар 3—4 катан хой дүктү болган 5—6 катан хой ортумак бээр ужуруг деп түнөлдө моон үндүргөн.

Чөвө эртем-шинчилел чери тургу-ар деп келген, ССР-ниң Ленин а-тыг көздө ажыл-агый академиязы-ның эртемдериниң эсподенциязы-дыр. Дооунгун-Кежинге иччилерда чагыс суг дээрбениң бичи ту-дуунда өскө өргөн-лаа шапшаан чер турган. Бажың-балгат чөк-да бола, эртем ажылдакчылары хар кы-рынга тургускан майгынынга чурттап, эртем чериниң чаа суурун тургузуп эгелен.

Тыва Арат Республика 1944 чыл-да ССР-ниң составына киргениниң соонда, ону күрүениң эртем-шин-чилел көздө ажыл-агый дүрүжүлэ станиця кылдыр эде тургускан. Оң соонда оң ажыл, салдары улам калбарган. Оң чанынга күрүениң сөрттар участканы, уксалдымда станицяны, күрүениң мал тарып боозадыр станицяны тургусулаан. Оон бээр станиця бүгү республи-каның дөвискөрүндө ажыл-агыйлар-га ажылды чорудар аргалык болу берген.

Чогаадыкчы ёзу-биле

Бит-тыныгыр уран чүүлүң распулика көрүлдө эрте берген. Ур белеткелдер, ужуражыш-кыннар болгаш Мызылага оюн көр-гүзүү ам сактышкын болу берген. Ону бодап суларга, чыл бы-рүд-ле бирги чери ээле алыр ула-ман-на берге болуп бар чыдар. Танды, Каз-Хем, Өвүр ра-йоннарның концерт программ-азында кандыг чараш ырларны, танчыларны, нитиниң ыры бе-лүктерин чон дээр. Бистиң рес-публиканың культуразының азул-дэиниң, тыва улустуң амьдыра-лында азулуп культура револю-циязының товаргит көргүзүү ол-дур! Бис белеткелди көрүлдөңиң

ылрак мурунунда эгелзэн бис. СЭП райкомунуң секретарьлары Ш. Куулар, А. Салчан, райкуу-комунуң культура кидизиниң эр-геленичи О. Дисней, районунуң Культура бажынының ажылдак-чылары Н. Оюн, М. Бербазды болгаш Ю. Сундуй составтыг чо-гаадыкчы бөлүн ойнаар програм-маның өздөн чугаалажып көргөн. Бүгү концертти Улуг Октябрьның 50 чылынга тураскаалыр дээн. Патриоттуг теманы кал өзек ил-лып алгаш, тэрзэн Тыва дугайы-нда база-ла улгаан бис. Тыва улус-туң «Бай-ла Хемчиник» деп ыры мен таарыштыр амьдалан мен. Ону нитиниң ыры бөлүү өренип биле. Ол бүгү амьдалың түңкө-

Совет Эвилелиниң дузаламчызы

ДЕЛИ. (СЭТА). Сөөдү үениң дур-гузунда Индияга ала-чайтар болур халалтар таварышкан. Чамдык ра-йоннарда кандашкында хонулар өртенген болгаш тараа өлген. Совет Эвилели индий улуска дузаламчыны көргүзүп, ийн чус кун товна кыл-латкы анаа белек кылдыр берген. «Резекне» дээр совет теллохотка чү-дүрген кызыл-тастың баштайгызын индий улуска замчылы бээриниң ёзулашкыны Бомбей портка чокта чаа болган. Анаа чүве чугаалаан ССР-ниң Индияга алыны А. Беве-диковтун меделдони: Совет Эви-лелиниң Индияга бол найралчы бе-дэ индий улуска совет улустун чагай сөткүл-сагышын чаа ба-дыткады. Совет Эвилели биле Ин-дияны аразында доктаамал хөгжү-пү баз бажыгып турар найралчы чаа көргүзүү-дүр. Аш-чөк болган кезде ажыл-агый министрствозу-нү секретары А. Я. Ливс индий ча-закты өмүрүзүңизге чүве чугаа-лааш, найралчы белек дээр Совет чазакка болган совет улуска ханы өөрүп четтиришкенин илгерилдээн. Индий-совет культуруг харылда-лар шилдизиниң организастааны хай кижии киржичигит митинг база болган. Ол митингге Бомбейниң кой-нитизи «Резекне» теллохотун а-лайжыларын чылым-биле хүдөп а-лаган.

ЧАРЫЛДЫРЫКЧЫЛАРНЫ СОЙГАЛААН

Даштыкы парламга «Правданың» редакция чүүлүнүң дугайында

Бартаваның «Трибуна» лоду, Пратавың «Руде право», Лондонун «Морнинг стар», Рымниң «Уинта», Венгрияның «Несчадания» болган даштыкы парламга өскө-дээ хөй органыры «Мао Цзэ-дунунуң пол-итикалының дугайында» «Правда-ның» редакция чүүлүнүң бүрү тектисин азы тодаргай допчула-ны парлап үндүргөн. Социалист чурттарың солунна-ры болган депшилелит парламга-ның органыры «Правданың» чүүлү Кыдатта тургустунган байдалды марксизм ёзу-биле хөлдөр анал-дып көргөн кылдыр үнелеп турар. Италияның Коммунист партия-зының органы «Уинта» солунун бижээни: «Иштики болган делегей таламы-биле улуг чедимче «өскө чо-рун чажырып чар ужуруг ботта-рыңд политиканы-биле» Пекининиң удурткучлары делегейниң рево-люстуг шимчөөкчүлүгүн эрге-ажык-тарыга болган кыдат улустун эр-ге-ажыктарына согууну таварыш-тырып турар-дыр.

Мао Цзэ-дунунуң болган оң бо-лудунуң антимарксизм политиканың улга-штырыны «Сайгадышканы», Польшаның «Явче Варшава» сол-унун айттып турары болза, ол пол-итиканы СЭП-ге болган коммуни-ст өскө-дээ партияларга удур база Кыдаттын Коммунист партиязы-на удур улгадыган. «Мао Цзэ-ду-нунуң бөлү СЭП-ге удур шаап хал-дашканын шагдан көрүрүдү. Кыдатта болуп турар чүүлдерни коммунист өскө-дээ партияларга байдал-биле дөтөп көрбөй барып шыдаас кыдат коммунисттерин аскын дүй шыар дөп бүгү-ле чүвени кылган турар. «Правданың» редакция чүүлүнде Мао Цзэ-дунунуң бөлүлдө кыдат улусту болган кыдат коммунисттер-ни төнүч чокка мегелен, төрөдип шыдаас деп бизден өстерин англи ашылчы чонларын «Морнинг стар» солуну дөтөлдөп турар. Социалист чурттарың парлам-газым чамдык органыры Мао Цзэ-дунунуң бөлүлдө кыдат ала-ваторис хөдөлүшкенини үүлө-

Тыва Арат Республика 1944 чыл-да ССР-ниң составына киргениниң соонда, ону күрүениң эртем-шин-чилел көздө ажыл-агый дүрүжүлэ станиця кылдыр эде тургускан. Оң соонда оң ажыл, салдары улам калбарган. Оң чанынга күрүениң сөрттар участканы, уксалдымда станицяны, күрүениң мал тарып боозадыр станицяны тургусулаан. Оон бээр станиця бүгү республи-каның дөвискөрүндө ажыл-агыйлар-га ажылды чорудар аргалык болу берген.

СПОРТ Хоккей

Шени школазына өөреникчи-лерниң спортка сонуургалы кон-чут. Чокта чаа школага класстар аразына доккей маргалдазын эртырген. Демисел кончут чидиг байдалга эртен. Анаа 7 «а», «б» класстарының доккейжылары шүт-лүп үнгөн.

Доржу КАРА-ООЛ, күш-культура башкыы.

Улустун эрес-маадырлыг чоруу

ХАНОП. (СЭТА). Ай барымдаалар санаар чаа чылдын шагаа хүне-ринде ВДР-ниң партиязының болгаш чаазаның удурткучлары респу-бликаның азы-бүрү районнарына чы-надып турар. Вьетнамын Ажылчы чоннар партиязының ТБ-нин бирги секретары Ле Зуан америк ужу-р чүүлүн аң кадыг-дошкун бөлбө-лаашкыныга таваржып турган Тханхоа жокута чораш. Ама че-дир 200 америк самолётту айдара аткан жокууну агаардан халдаш-кынга удур кезектериниң болгаш олопач эрес-лидим чоруун, лайын үезиниң аар-берге байдалдарында бүүдүрүлгө хөгжүдери хандырып турар ажылчыларын болгаш та-рваччыларын эрес-маадырлыг күш-ажылы Ле Зуан бели-биле үнелдэн.

Тыва АССР-ниң Министр-лер Чөвүлелиниң чанында кинофикация Эргелели үш-кү категорияны киномеханиктерин болгаш оларның дузалакчыларын белеткээр ийн ай хуусаалыг курска өөреникчилер чыырын чар-лап тур. Кичээлдерин февраль ай-нын 20-де эгелээр. Тайылбыр алыскаан кижилер Кызыл хоорайда «Найрал» кино-театрда эргелелге келир. КИНОФИКАЦИЯ ЭРГЕЛЕЛИ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетиникл—Кравченко кудумчуу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-63, редакторунуң орадакчыларының 35-24, 25-38, харысгалар секретарының 23-35, партияжи амьдырал кидизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда кидизиниң 37-13, көздө ажыл-агый кидизиниң 21-47, үлөп-тур кидизиниң 22-64, чагаа, ажылчы болгаш көздө корреспонденттер база совет тургузуп болгаш амьдырал кидизиниң 21-27, иштики информация кидизиниң 20-60, бухгалтерияны 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбеп барганга 32-75 телефонго долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлапга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетиникл—Кравченко кудумчуу, 1).

Солун неделяда алды катан үнер